

УДК 130,3:316,774:316,647,5

ЗАХАРОВ Вячеслав – аспірант кафедри філософії, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», 2, вул. Кирпичова, м. Харків, Україна, індекс 61002 (zakharov.vyacheslav76@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0674-0144>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.49.5>

Бібліографічний опис статті: Захаров, В. (2024). Індивідуальна свобода у добу соціальних медіа: проблеми та перспективи. *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія», № 49, 80–93, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.49.5>*

ІНДИВІДУАЛЬНА СВОБОДА У ДОБУ СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. Запропоноване дослідження звертається до вічного питання про індивідуальну свободу, яке актуалізується у добу стрімкого та активного розвитку соціальних медіа (соціальних мереж, зокрема). **Актуальність статті** зумовлена значним впливом глобалізації та цифровізації на всі сфери буття сучасної людини, що надають нові можливості для нової/старої/іншої самопрезентації в соціальних мережах, а разом з тим ставить нові питання щодо процесу реалізації свободи особистості, відповідальності та нових її кордонів. А головне питання – хто має захищати цю свободу? **Метою статті** є аналіз сутності феномену свободи та пошук її меж у цифровому просторі (соціальні мережі), виокремлюючи позитивні та проблемні аспекти цього питання. Щоб досягти зазначеної мети, автор дослідження запропонованої роботи використали цілий комплекс таких **наукових методів**. В основі запропонованого дослідження лежить порівняльно-історичний метод. Використовуючи його, автор проаналізував еволюцію думки про індивідуальну свободу від античності до сучасності. Застосування другого методу – герменевтичного – надало змогу дослідити та розкрити зміст поняття свободи у контексті

цифрових комунікацій через аналіз текстів, законів щодо захисту прав людини та смислів. Наукова новизна дослідження полягає в конкретизації поняття свободи в рамках сучасного цифрового простору, враховуючи такі аспекти, як свобода слова, свобода вибору, «цифрова ідентичність», мова ворожнечі, цифрова риторика, відповідальність, захист людини в соціальних мережах. У кінці статті автор дійшов **висновку**, що свобода є явищем, яке одночасно контролюється і внутрішніми регуляторами, і правом (зокрема). А соціальні медіа, з одного боку, створюють нові простори та можливості для творчості, самовисловлювання, прояву людини (нові форми та прояви свободи), а з іншого – вони є простором зі своїми законами задля захисту приватності та особистості. Перспективи забезпечення свободи в соціальних мережах та водночас фізичної безпеки людини залежать від законів, компаній-власників (творців) мереж та самих користувачів.

Ключові слова: медіафілософія, свобода, приватність, публічність, тілесність, соціальні мережі, кібершахрайство.

ZAKHAROV Vyacheslav – Graduate student at the Department of Philosophy, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", 2, Kurpychova str., Kharkiv, Ukraine, postal code (zakharov.vyacheslav76@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0674-0144>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.49.5>

To cite this article: Zakharov, V. (2024). Indyvidualna svoboda u dobu sotsialnykh media: problemy ta perspektyvy [Individual freedom in the age of social media: challenges and prospects]. *Liudynoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii "Filosofia" – Human Studies. Series of "Philosophy": a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, № 49, 80–93, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.49.5>

INDIVIDUAL FREEDOM IN THE AGE OF SOCIAL MEDIA: CHALLENGES AND PROSPECTS

Summary. *The proposed study addresses the eternal question of individual freedom, which is relevant in the era of rapid and active*

*development of social media (social networks, in particular). **The relevance of the article** is due to the significant impact of globalisation and digitalisation on all spheres of life of a modern person, which provide new opportunities for new/old/other self-presentation on social media, and at the same time raise new questions about the process of exercising individual freedom, responsibility and its new boundaries. And the main question is who should protect this freedom? **The purpose of the article** is to analyse the essence of the phenomenon of freedom and to search for its limits in the digital space (social media), highlighting the positive and problematic aspects of this issue. In order to achieve this goal, the author of the proposed study used a range of the following **scientific methods**. The basis of the proposed study is the comparative historical method. Using this method, the author analysed the evolution of the idea of individual freedom from antiquity to modern times. The application of the second method, the hermeneutic method, made it possible to explore and reveal the content of the concept of freedom in the context of digital communications through the analysis of texts, laws on human rights protection and meanings. The scientific novelty of the study is to specify the concept of freedom within the modern digital space, taking into account such aspects as freedom of speech, freedom of choice, 'digital identity', hate speech, digital rhetoric, responsibility, and protection of a person on social media. At the end of the article, the author **concludes** that freedom is a phenomenon that is simultaneously controlled by internal regulators and law (in particular). And social media, on the one hand, create new spaces and opportunities for creativity, self-expression, and human expression (new forms and manifestations of freedom), and on the other hand, they are a space with their own laws to protect privacy and personality. The prospects for ensuring freedom in social networks and, at the same time, physical security of a person depend on the laws, companies that own (create) networks and users themselves.*

Key words: media philosophy, freedom, privacy, publicity, corporeality, social media, cyber fraud.

Постановка проблеми. Проблема свободи належить до класичних філософських питань. Як з погляду обивателя, так і з погляду академізму. Свобода є важливою категорією

людського буття. З цієї причини її аналіз розпочався ще з античної філософії та продовжує переосмислюватися і сьогодні. Загалом свобода може сприйматися як здатність людини діяти відповідно до власних бажань без примусу ззовні. Однак таке визначення є надто загальним і неконкретним, оскільки в різні історичні епохи філософи розглядали свободу під різними кутами з огляду на еволюцію дослідження та актуального стану розуміння цього феномена. «Свобода розглядалася у співвідношенні з необхідністю, свавіллям та анархією, рівністю та справедливістю» (Савченко & Жидкова, 2022, р. 308). Так, Романів (2021) трактує свободу як моральну незалежність та автономію особистості, що включає здатність самостійно встановлювати правила належної поведінки і дотримуватися їх без зовнішнього тиску чи примусу (р. 134). У сучасному світі, коли відбувається активний процес технологічної еволюції та йде активний розвиток соціальних медіа, свобода набуває нових вимірів та регуляторів.

Одним із викликів у рамках дискурсу свободи в сучасному суспільстві є її «трансформація» завдяки появі технологіям. Наприклад, розробники створюють алгоритми, що «стежать» за користувачами та дотриманням правил мережі. Таким чином, може здійснюватися контроль за мовою, опублікованим контентом, комунікацією і навіть за інтерпретацією істини щодо подій у суспільстві. Окремо варто згадати право на приватність (коли обличчя людини не може бути опубліковане без її згоди), а також питання «існування» людини у соціальних мережах і побудови нового образу себе. Сюди ж належать питання захисту особистої інформації.

«Вступ України до Ради Європи, з одного боку, став суттєвим кроком нашої держави на шляху до європейської інтеграції, а з іншого – засвідчив прийняття Україною на себе цілої низки міжнародно-правових зобов'язань, насамперед щодо поваги та захисту прав людини. Важливе місце серед виконаних зобов'язань перед Радою Європи посідає ратифікація Україною Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини у 1997 році» (Косілова & Солодовнікова, 2020, р. 56). Таким чином, наголошується складне значення свободи як у філософському дискурсі (зокрема, питання свободи як такої,

відповідальності, етичності), так і в юридичному аспекті, оскільки правова система покликана захищати ці права та свободи користувачів.

Метою статті є аналіз еволюції філософських підходів до розуміння питання свободи, оцінка впливу соціальних медіа на прояв індивідуальної свободи, а також формулювання проблем та перспектив щодо індивідуальної свободи в нових умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідно зазначити, що питання свободи розглядається у багатьох гуманітарних напрямках. У вітчизняному просторі роботи носять більш теоретичний характер, у той час, як у закордонному полі роботи зустрічаються переважно з практичною складовою та проведенням кількісних досліджень. Дослідження свободи ми можемо поділити (умовно) на декілько напрямків: історико-філософські: Остапець І., Дербак А., Пилипишин П., Романів Х. Свобода та цифровізація розглядаються у роботах: Косілової О. та Солодовнікової Х. (свобода на ШІ), Разметаєвої Ю., Oldenbourg. Свобода та право: Орлова В., Тодорова С., Репетило Л., Заріцька О., Савченко Є., Жидкова О. Додатково ми брали проблематики мови ворожнечі та цифрової риторики (Ткаченко В.) як інструментів для самоідентифікації, позиціонування в соц. мережах та власного захисту, або агресії.

Основний матеріал. Поняття свободи є плюралістичним явищем. Деякі дослідники, окрім розширення трактувань цього поняття, виділяють різні типи свободи. Так, Репетило (2021) говорить про фактичну свободу яка зводиться до можливості робити та обирати що хочеться. У той час як існує правова свобода, яка все одно залишається формальною, бо «це дозвіл робити певні дії, не піклуючись про те, чи відповідає цей дозвіл діяти реальній можливості» (р. 262). Розмови про свободу її співвідношення з політикою з'явилися ще в античній філософії. Розглядаючи двох найвеличніших філософії тієї доби, у Платона свобода репрезентується через концепцію «свободи душі», яка стає можливою через процес пізнання істинної реальності, яка є «світом ідей». У своєму політичному трактаті про ідеальний устрій держави – «Держава», філософ наголошує, що справжня свобода – це основа держави та запорука громадянства, але при цьому свобода має бути керованою. У дев'ятій книзі Платон

(2000) зазначає, що повна свобода – є процесом ваблення до свавілля, яке підштовхує людей до беззаконня. Таким чином, абсолютна свобода існує, але в деструктивному сенсі.

Аристотель (2000), у свою чергу, розглядає свободу і в етичному і в політичному контекстах. Засада демократії – свобода, писав філософ, підкреслюючи значення вибору та моральної відповідальності. Для нього свобода полягає в «вольовому акті», бо це відрізняє людей від тварин.

«Стоїки – матеріалісти, і вони вірять, що кожна наша дія причинно визначається богом як частина його божественного плану. Може здатися, що це робить нас безпорадними маріонетками бога, маріонетками, які не можуть відповідати за те, що ми робимо. Проте стоїки розробляють теорію поведінки тварин загалом і людських дій зокрема, яка намагається протистояти цій підозрі. Як і Аристотель, і Епікур, для стоїків володіння розумом є ключовим для того, щоб люди відповідали за свої вчинки» (Ancient Theories of Freedom and Determinism, 2020).

Середньовічна традиція, через абсолютне панування релігії, складає концепт свободи в контексті стосунків «людина» – «Бог». Августин Блаженний наголошує на тому, що свобода волі є ключовим аспектом буття людини і що вона можлива лише через Бога. Паралельно з цим відбувається розгортання питань про співвідношення добра та зла в контексті свободи та навіщо вона дана. Вільна воля, за Августином, має здатність вибору між добром і злом, але її повнота розкривається лише в підпорядкуванні Божій волі. Аквінський розмірковуючи про сутність свободи, залишається в межах схоластичної традиції. Свобода – те, що дароване Богом, а він і є першоджерелом всього.

Філософія Нового часу формувалася під впливом раціоналізму, що наклало свій відбиток на розуміння та сприйняття свободи. Значною мірою свобода розглядалася політико-філософській точці розу. Наприклад, Томас Гоббс у роботі «Левіафан» розглядає свободу у контексті відсутності перешкод при прийнятті певних рішень та дій, що зайвий раз підкреслює залежність свободи від держави. На противагу Гоббсу є думка Локка, який наголошує на природності прав. Свобода у Бекона була політичною цінністю. Де закон – це регулятивна сила. Саме з Ф. Бекона, пише Остапеч (2021), бере початок новоєвропейська

раціоналістична лінія політичної думки, в якій людський розум як можливість вільно діяти і творити своє життя, стає відліком системи цінностей, основою пізнання буття (р. 189–190). Свобода для Р. Декарта була інструментом для змінення реальності. Згідно ньому необхідно перемагати себе, а не долю. Розглядаючи ідеї свободи Бенедикта Спінози необхідно подивитися розмежування свободи на: абсолютну та відносну. «Б. Спіноза доходить висновку про тотожність Бога та природи, та дарує філософський принцип: *causa sui* – «природа Бог» є «причиною самої себе». «Свобода є «усвідомленою необхідністю» (Орлова, 2022, р. 76).

Одним із ключових мислителів німецької класичної філософії був І. Кант. Поняття «свобода» є центральним елементом його практичної філософії та основою концепції моральності. Як зазначає філософ, людина є не лише емпіричним індивідом, але й трансцендентальним суб'єктом, тому свобода залежить від трансцендентних основ її буття і повинна забезпечуватися як у зовнішніх відносинах, так і у внутрішніх мотивах поведінки (Романів, 2021, р. 134). З цього випливає, що свобода – це здатність діяти відповідно до моралі, а не просто прояв всездозволеності.

«Фіхте, навпаки, виходив із факту свободи і обґрунтовував її суб'єктивним, формальним чином. Відштовхуючись від Фіхте, Шеллінг намагався поєднати обидва способи обґрунтування свободи, вбачаючи в цьому основну мету свого дослідження. Він зосередив свої зусилля на дослідженні онтологічних підстав людської свободи. У його концепції проблема людської свободи лежить у площині дихотомії добра і зла, набуваючи етичного відтінку» (Пилипишин, 2021 р. 76). Георг Вільгельм Фрідріх Гегель розумів свободу як процес діалектичного розвитку духу. Свобода реалізується в єдності з суспільством та історичними процесами, а не в суто індивідуальному контексті. Свобода постає як продукт суспільного розвитку. Фрідріх Шеллінг трактував свободу як гармонію між індивідуальним і універсальним, між такими категоріями, як «природа» та «дух».

Екзистенціалізм ХХ століття, особливо в період після світових криз, звертає особливу увагу на свободу. Жан-Поль Сартр ставить свободу в центр людської екзистенції, стверджуючи,

що людина за своєю природою є вільною, оскільки вона завжди перебуває в процесі вибору, навіть коли здається, що не робить вибору. Саме тому, володіючи свободою, людина має водночас і дар, і тягар.

Німецька політична філософія Ханна Арендт досліджує питання свободи в контексті політичної дії. У цьому руслі свобода реалізується лише під час активної участі в суспільному житті.

Такий короткий нарис історії сприйняття свободи підкреслює плюралізм існування людини: людина як політичний учасник, людина як частина божественного, людина як цінність сама по собі. Свобода проявляється в усіх аспектах буття. Поява цифрового простору переносить людину в інший вимір існування, де може відбуватися процес від «копіювання» особистості до її трансформації. Процес цифровізації суспільства став визначальним для ХХІ століття.

Сучасна філософія свободи зосереджує увагу на нових викликах: людська автономія, питання приватності та особистих кордонів, захист особистості, зміна структури людських відносин. Ці виклики в практичному аспекті постають перед людьми, державами та корпораціями, які створюють і регулюють цей простір.

Свобода слова. Свобода слова сама по собі є складним явище та може розглядатися як окрема тема. Але в рамках нашого дослідження вона важлива як те, що контролюється згідно правилам тієї чи іншої мережі. «Свободу слова захищали як особливу свободу – відмінну від інших свобод і/або більш надійну, ніж свобода загалом. Кажуть, що життєво важливо захистити різноманітність і плюралізм, які цінують ліберальні суспільства; доповнення до ліберальної толерантності та засоби сприяння толерантному ставленню (Bonotti, 2021). Але повномасштабна війна в Україні показала, що «свобода слова» може бути не почута. Захищаючи одних користувачів, страждають інші. Так, контент, який був знятий на території де проходять активні бойові дії, де зображені людські тіла після атаки ракетами, де зображені поранені військові може бути під грифом «потенційно неприятливий контент». Або використання нецензурної лексики, активних гасел, певні компанії можуть бути розцінені

як мова ворожнечі. Платформи поширюють цифровий контроль. З одного боку, вони діють у межах законодавства та захищають своїх користувачів, а з іншого, не дають висловлюватися іншим. Французький філософ Мішель Фуко висловлював думку, що сучасна влада все схильна до різних форм контролю, які у свою чергу є непомітними для суб'єкта. «Абсолютисти свободи слова схильні дотримуватись цінності індивідуальної свободи та зосереджуватися на змісті мови. Ті, хто більше бажає регулювати це, схильні розглядати мову як форму поведінки і, принаймні в дебатах навколо мови ненависті та порнографії, стурбовані загрозами статусу особи, більш егалітарним поглядом» (Bonotti). Різноманітні соціальні мережі стали важливими платформами для самовираження людей. Будь-яка людина вне залежності від статі, досвіду роботу, кольору шкіри може створювати та публікувати контент, ділитися власними думками, своїм досвідом тощо. Вони дають можливість бути частиною глобального світу та презентувати себе. «Соціальні мережі – окремий простір, де діють закони, що підкріплені законами країн на юридичному рівні, але це саме й те місце, де слідкувати за їх виконанням дуже складно. Мова ворожнечі це мова, що може слугувати як заклик до ненависті або агресії або спробою захистити себе та власну думку. Мова ворожнечі також може бути заборонена жорсткою цензурою, відбираючи у людини її право на слово, що представлено не тільки законами країни, а й на міжнародному рівні» (Олейник, 2022, р. 122).

Право на приватність. В цифровому просторі кожна людина навмисно чи ненавмисно репрезентується через контент (фото, відео, аудіо, тексти). І право на його публікацію залишається виключно за самою людиною та підкріплюється законодавством. Керуючись законами, рекламні агенції/фотографи/крієтори укладають юридичні договори про надання права на публічне використання зовнішності людини. У побутовому аспекті, друзі/родичі будь-хто не має права виставляти фотографії без згоди людини. «Користувачам надасться багато нових можливостей для автентичної самопрезентації в соціальних мережах» (Oldenbourg, 2022). Є і інша сторона цього питання. Публікація будь-якого контенту в інтернеті робить людину «на долоні». А це ставить під загрозу безпеку та приватність самого

користувача. Інформація, яка публікується може бути використана третіми особами та розглядається як шахрайство. Кібершахрайство сучасна форма злочину в цифровому просторі, яка ставить під загрозу приватність людини, її фінанси та ідентичність. Наприклад, однією з розповсюджених форм є «фішинг» Фішингом називається процес отримання доступу до особистих даних користувачів. Це можливо завдяки використанню фейкових веб-сторінок, посилань в месенджерах чи електронних листах. Збираючи персональну інформацію «жертв» кривдники створюють фальшиві профілі для обману друзів, родичів, знайомих своїх жертв. Найчастіше заради фінансових махінацій.

Свобода вибору. Алгоритми в середині соціальних мереж збирають та аналізують інформацію про своїх користувачів (про вподобання, чого потребують, що шукають). Спираючись на ці дані, додатки пропонують користувачам контент, який найкраще відповідає інтересам та потребам користувача. На цьому алгоритмі працює таргетована реклама. У контексті філософії це можна розглядати як обмеження вибору.

Питання самопрезентації. Нам усім добра відома теза з повсякденного буття, що життя, яке транслюється в соціальній мережі не дорівнює життю в реальності. Користувачі показують, дуже часто, конкретні яскраві сторони свого буття, демонструють тільки «гарне зображення». У Другому (цифровому) просторі кожна людина може створювати свою ідентичність, створювати своє «я» і навіть постійно перебувати у процесі трансформування власної ідентичності. З одного боку – це може бути акт свободи, а з іншого – вихід за межі моралі, неприйняття себе, обман. Це свідчить про створення нових проявів свободи.

Право та відповідальність. І хоча цифровий простір надає можливість для самопрезентації та творчості, цей процес супроводжується завжди питаннями етичної та правової складової. Наприклад, відповідальність за публікацію контенту, авторське право, повага до людей тощо. Етика в цифровому просторі співпадає з соціальними наративами світу. Наприклад, підтримка ЛГБТ спільнот, підтримка проти дискримінації рас, статі, походження. Інтернет – швидкий простір і «кара» за власні думки може прийти доволі швидко. При самовираженні користувачі повинні усвідомлювати наслідки своїх публікацій і дій в інтернеті. Свобода

слова не може бути виправданням для поширення ненависті, дискримінації або маніпуляцій. Таким чином, свобода самовираження в соціальних мережах має базуватися не лише на праві на самовираження, але й на повазі до прав і гідності інших. Неабияку роль тут відіграє риторика «як мистецтво доказу та конструювання певної реальності» (Ткаченко, 2021, р. 90). Бо необхідно правильно донести свою позицію та аргументувати її, правильно підібрати слова. Свобода людини захищається законодавством. «Саме це право нам гарантує Закон «Про захист персональних даних»». Відповідно до статті 5 вказаного закону, основними суб'єктами загального забезпечення кібербезпеки у межах всієї держави є: Президент України, який здійснює координацію діяльності у сфері кібербезпеки як складової національної безпеки України, через очолювану ним Раду національної безпеки і оборони України; Національний координаційний центр кібербезпеки, як робочий орган Ради національної безпеки і оборони; Кабінет Міністрів України (Косілова & Солодовнікова, 2020, р. 56). Таким чином, головна людська цінність залишається пріоритетом для багатьох країн, бо запорука демократії – це свобода.

Висновки. Питання свободи завжди було тісно пов'язане з філософією та правом. У добу цифрових технологій ця тенденція продовжує зберігатися. Етичні складові цього явища підкріплюються законодавством та захистом прав громадян. З одного боку, соціальні мережі створюють простір для самовираження та розвитку особистості. З іншого боку, виникають нові виклики у вигляді проблеми «особистих кордонів» кожної людини, порушення приватності, кібершахрайства та контролю над інформацією. Резюмуючи все вищесказане, можна зробити висновок, що етичні цінності зберігаються у цифровому просторі. Це дає підстави вважати, що вони й надалі залишатимуться важливою складовою, а фундаментальність цінностей продовжить існувати. З іншого боку, значна відповідальність лягає на державу та правову систему. Технології розвиваються, і буде все більше можливостей для прояву людської діяльності, що, у свою чергу, потребуватиме належного захисту. Водночас очікується поява нових загроз, таких як кібершахрайство. Філософія має переосмислити місце людини в нову епоху, а право – забезпечити регулювання її існування в умовах цифрової реальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арістотель. Політика / Пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. Основа, 2000. 239 с.
2. Косілова О.І., Солодовнікова Х.К. Права і свободи людини і громадянина V.S. Штучний інтелект: проблемні аспекти. Інформація і право, 2020. 56–66 с. URL: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2020.4\(35\).221218](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2020.4(35).221218) (дата звернення: 10.09. 2024).
3. Олейник А. Етичні феномени соціальних мереж: мова ворожнечі, кіберненависть та кібербулінг. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії, 2022. 118–124 с. URL: <https://doi.org/10.30970/prp.2022.42.15>
4. Орлова В.О., Тодорова С.М. Свобода як філософське поняття та соціально-правова цінність. Перспективи. Соціально-політичний журнал, 2022. 74–80 с. URL: <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2022.4.11>
5. Остапець І.Ю., Дербак А.П. Цінність свободи і свобода як цінність у філософії нового часу, 2021. 89–93 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/45944>
6. Пилипишин П.Б. Обґрунтування ідей індивідуалізму в німецькій класичній філософії права. Актуальні проблеми держави і права, 2021. 75–81 с. URL: <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i89.3194>
7. Платон. Держава / Пер. з давньогр. Д. Коваль. Основи, 2000. 355 с.
8. Разметаєва Ю.С. Розумні очікування у сфері приватності у цифрову епоху. Теорія та історія держави та права: історія політичних та правових учень, 2020. 12–18 с. URL: http://www.legalnovels.in.ua/journal/12_2020/4.pdf
9. Репетило Л. Я., Заріцька О.С. Свобода як правова цінність. 2021 URL: https://www.lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/pidrozdily/Naukovo_Doslidna_Chastyna/Docs/Zbirnik_konferenciji_2021_JUF.pdf#page=262
10. Романів Х.Б. Трансцендентальна свобода І. Канта як основа особистої моральності та правових відносин. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського, 2021, 134–140 с. URL: <https://doi.org/10.32838/tnu-2707-0581/2021.4/22>
11. Савченко Є.Ю., Жидкова О.О. Співвідношення свободи та соціальної відповідальності як філософська проблема, 2022. URL: <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2022/11/Theories-methods-and-practices-of-the-latest-technologies.pdf#page=309>
12. Ткаченко В.В. Проблема насилля у вимірі цифрової риторики. EVROPSKÝ FILOZOFICKÝ A HISTORICKÝ DISKURZ, 2021. 88–92 с. URL: <https://doi.org/10.46340/ephd.2021.7.1.12>
13. Ancient Theories of Freedom and Determinism. У Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2020. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/freedom-ancient/>

14. Bonotti M., Seglow J. Freedom of expression. *Philosophy Compass*, 2021. URL: <https://doi.org/10.1111/phc3.12759>

15. Oldenbourg A. Digital freedom and corporate power in social media. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 2022. 1–22 с. URL: <https://doi.org/10.1080/13698230.2022.2113229>

REFERENCES

1. Aristotle (2000). *Polityka* [Policy]. (O. Kislyuk, Trans.). Retrieved from: <http://litopys.org.ua/aristotle/arist05.htm> [in Ukrainian]

2. Kosilova, O., & Solodovnikova, Kh. (2020). Prava i svobody lyudyny i hromadyanyna V.S. Shtuchnyy intelekt: problemni aspekty [Rights and freedoms of man and citizen V.S. Artificial intelligence: problematic aspects.] *Information and law*, 56–66. Retrieved from: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2020.4\(35\).221218](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2020.4(35).221218) [in Ukrainian]

3. Oleynyk, A. (2022). Etychni fenomeny sotsial'nykh merezh: mova vorozhnechi, kibernenavyst' ta kiberbulinh [Ethical phenomena of social networks: hate language, cyberhate and cyberbullying.] *Bulletin of Lviv University. Philosopher-political scientist series. studies*, 118–124. Retrieved from: <https://doi.org/10.30970/paps.2022.42.15> [in Ukrainian]

4. Orlova, V., & Todorova, S. (2022). Svoboda yak filosof's'ke ponyattya ta sotsial'no-pravova tsinnist' [Freedom as a philosophical concept and socio-legal value]. *Prospects. Socio-political journal*, 74–80. Retrieved from: <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2022.4.11> [in Ukrainian]

5. Ostapets, I., & Derbak, A. (2021). Tsinnist' svobody i svoboda yak tsinnist' u filosofiyi novoho chasu [The value of freedom and freedom as a value in the philosophy of the new time]. 89–93. Retrieved from: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/63615> [in Ukrainian]

6. Pylypshyn, P. B. (2021). Obgruntuvannya idey individualizmu v nimets'kiy klasychniy filosofiyi prava [Justification of the ideas of individualism in the German classical philosophy of law]. *Actual problems of the state and law*, 75–81. Retrieved from: <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i89.3194> [in Ukrainian]

7. Plato (2000). *Derzhava* [Republic]. (D. Koval, Trans.) Retrieved from: <http://litopys.org.ua/plato/plat.htm> [in Ukrainian]

8. Razmetayeva, Yu. (2020). Rozumni ochikuvannya u sferi pryvatnosti u tsyfrovy epokhu [Reasonable privacy expectations in the digital age]. *Theory and History of the State and Law: A History of Political and Legal Studies*, 12–18. Retrieved from: http://www.legalnovels.in.ua/journal/12_2020/4.pdf [in Ukrainian]

9. Repetilo, L., & Zaritska, O. Svoboda yak pravova tsinnist' (2021). [Freedom as a legal value.] Retrieved from: https://www.lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/pidrozdily/NaukovoDoslidna_Chastyna/Docs/Zbirnik_konferenciji_2021_JUF.pdf#page=262 [in Ukrainian]

10. Romanov, H. (2021). *Transtsedental'na svoboda I. Kanta yak osnova osobystoyi moral'nosti ta pravovykh vidnosyn* [I. Kant's transcendental freedom as the basis of personal morality and legal relations]. Academic notes of TNU named after V.I. Vernadskyi. Series: Legal Sciences, 134–140. Retrieved from: <https://doi.org/10.32838/tnu-2707-0581/2021.4/22> [in Ukrainian]

11. Savchenko, E., & Zhidkova, O. (2022). *Spivvidnoshennya svobody ta sotsial'noyi vidpovidal'nosti yak filosof's'ka problema* [The relationship between freedom and social responsibility as a philosophical problem]. In "Theories, methods and practices of the latest technologies", 308–309. Retrieved from: <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2022/11/Theories-methods-and-practices-of-the-latest-technologies.pdf#page=309> [in Ukrainian]

12. Tkachenko, V. (2021). *Problema nasyllya u vymiri tsyfrovoyi rytoryky* [The problem of violence in the dimension of digital rhetoric.] *EVROPSKÝ FILOZOFICKÝ A HISTORICKÝ DISKURZ*, 88–92. Retrieved from: <https://doi.org/10.46340/ephd.2021.7.1.12> [in Ukrainian]

13. *Ancient Theories of Freedom and Determinism*. (2020). *Y Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Retrieved from: <https://plato.stanford.edu/entries/freedom-ancient/>

14. Bonotti, M., & Seglow, J. (2021). *Freedom of expression*. *Philosophy Compass*, 16(7). Retrieved from: <https://doi.org/10.1111/phc3.12759>

15. Oldenbourg, A. (2022). *Digital freedom and corporate power in social media*. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 1–22. Retrieved from: <https://doi.org/10.1080/13698230.2022.2113229>